

ПЕРАСТ¹

*Двије сивошине пријатеља биће на мом појребу,
а ти мораш на моме гробу да одржиш јовор.*

Томас Бернхард

Од нас тројице пријатеља, једино Лав никада није тврдио да ће се убити. Међутим, неколико дана после његовог самоубиства, сазнање да је он начео и проредио нашу дружину учинило ми се природним. За разлику од Освалда и мене, Лав се није разметао поривом самоубице већ га је штедео, да би га неокрњеног и свежег лако искористио. Наравно да се и он разметао, али другачије од мене и Освалда, који је од нас тројице могао да прећути најмање тога. Сад ми се чини: да сам на време наслутио да ће се Освалд разметати ичим, не бих се с њим ни зближио. Тек неку седмицу пре но што ћу дати отказ у грађевинској фирми на Карабурми, увидео сам да је он на почетку нашег познанства био скрушен само зато што је био обични набављач, спољни момак, девојка за све. Услед инфантилности осталих колега и обичаја колегиница да изјутра препричавају процес печења паприке за зимницу, ја сам се спрам њега у међувремену очајнички отворио, у чему је он назрео простор за властито курчење! А сада: док је говорио да су Лава убили фамилија и живот у Перасту, Освалд је јецао поново сасвим скрушено. Нисам очекивао да би њега толико ражалостила Лавова смрт, као што нисам ни да се Лав убије. Мада ме уопште не чуди да неко баш у Перасту стави тачку на свој живот. И ја сам провео део живота у Перасту и знам да се многи убијају да не би морали да живе у Перасту. Ипак, одатле сам одавно отишао. А да нисам, и сам бих се без икакве сумње убио у Перасту. Рођени Београђанин, Лав, у Пераст се преселио две године пре свог самоубиства, а Освалд се у Пераст вратио нешто после његове селидбе. Ако се Лав, званично, у Пераст преселио због љубави, Освалд се у Пераст вратио због немаштине – и у званичном, и сваком другом случају. На поновни живот у Перасту Освалд се још није био навикао: стога је непрестано ружио тај, како га је називао, град без избора и село без спокоја. Да Пераст збиља не оставља избора, јасно је чим се присност Освалда и Лава из последње фазе њиховог дружења упореди с њиховим почетним односом. Од упознавања, у Београду су се један другом обраћали преко посредника, а ту су улогу поверили мени; у Перасту, њихови сусрети били су неизбежни. Пераст уистину не оставља никаквог избора, и ту ништа не помажу ни његови најлепши детаљи (чудне боје неба и таласа у заливу; барокна црква светог Николе и још петнаестак разних богомоља; уске, у неким размерама и древне улице, куће с ведрим фигурама лавова на каменим оградама, при-

¹ Коначна верзија приче, предвиђена за ауторов избор из кратке прозе под насловом *Најбоље од свега*.

видно спокојна рива...). На то да оданде одмах ваља побећи главом без обзира, упућује већ склоност уских улица да увек сем током лета примају више возила него шетача. Ретки су шетачи, уопште нема шетачица, мада бар половина неударних Пераштанки цени поштоваоце култа лепог женског тела, што су и локални шетачи и возачи. Међутим, најдоследнији поштоваоци тог култа су поморци, а већина младих Пераштана плови готово непрестано: ти светски људи и добре прилике не стижу ни да се подиве замамним сужитељкама. Згодној половини Пераштанки редовну пажњу могу да пруже само сумњиви шетачи и разметљиви возачи, шачица недовољно смела за пловидбу и за уобичајено: безопасно удварање. Стражњице месних сињорита су, практично, извајане узалуд. Другу половину Пераштанки чине оне које не излазе ни за кратког боравка помораца код куће. Тај углавном мушкобањаст и слабо пливајући сој Пераштанки озбиљно рачуна на сопствену моралну и телесну нетакнутост. Па ипак, мислим да би месни удварачи на девојку с таквим препорукама потрошили не цео живот (што брак подразумева), него у најбољем случају пола сата, или сат и по, ако је реч о јуноши што вешто одлаже ејакулацију. За разлику од околних вароши у Бокоторском заливу, такав је Пераст. За разлику од Пераста, најближе околне вароши махом настајује свет дегенерисан услед предачког родоскрвнућа, вековног обичаја тих и свих других екстремно затворених средина. Тачност овог предања на свом примеру потврђују и путници–намерници: ко чешће навраћа у та места, вилица почиње да му се лагано уквадраћује а очи попримају дивљачан израз. „Као заштита од унакажења, Пераштанину остаје једино бег из целог залива или укопавање у Пераст“, сажетак је једне од две-три новеле пуне окрепљујућих настраности које сам чуо за време свог последњег боравка у Перасту. Чекајући за шанком локалне гостионице Лава и његову супругу, слушао сам ћеретавог, једноухог мештанина. Осим што је употређивао Пераст и околне вароши, тај је причао и о трагичним последицама локалне климе и наводио санкције против државе као други значајан ударац перашкој, некада славној поморској сцени: ударац који је многе локалне маринце нагнао да се опробају на страним бродовима или у суициду. Морао сам да признам да ме је више занимало како је казивач изгубио ухо, али он о томе није изустиио ни речи. Много радије је разматрао кључни ударац поморству у Перасту, од ког се оно никада неће повратити: „На крају осамнаестог века, пароброди избацише из употребе једрењаке, дику древног Пераста, негдашњег центра целог Залива и по много чем и даље најпримамљивијег места у Боки.“ Причао је он и о још којечему, али не и о свом несталом уху. Са друге стране линије, Освалд није кудио само мене („Иако си био обавештен, ниси дошао на сахрану свог пријатеља!“) него и неке јуноше који су Лавовом оцу рекли да у Пераст допутоваше издалека само због Лавове сахране. Стога су тражили да им буду надокнађени путни трошкови и дневнице. Истина је да су скромнији међу њима одустали од дневнице. Напомињали су да би се њихов пријатељ, тако су назвали Лава, као изразити индивидуалист, и сам zaloжио да они буду обештећени за путне трошкове (па можда и за дневнице). Лавов отац је после сахране стварно исплатио ове злоћудне и шаљиве Пераштане, можда и Ришњане. Очито није знао да његов син није имао пријатеље (осим Освалда и мене), иако је био расположен да се приближи готово сваком доконом или утученом слушаоцу. Упознавши га на испитима из друге

године Српске књижевности, и сам радо слушах његове искрене покуде наставног програма, чија га је површност излуђивала. Чим смо се донекле зближили, прешао је на ватрену критику својих родитеља, фанатичних малограђана – како их је називао. Иритирала га је подужа листа њихових мана: немоћ да коначно упамте назив факултета на ком он студира, навика да ћаскају с његовим познаницима, тресу цигарете у његову пепељару, њему дају савете према оном што назире у сопственом видоцима...: „Ти људи су стручњаци за декомодирање и ту се не може ништа!”, тако је Лав говорио. Неколико месеци пошто сам се, након чиновничког посла у грађевинској фирми вратио одавно заосталим испитима, предложио сам му да делимо неке трошкове. Ту сам несмотрено учинио кад ми је Лав рекао да жели да напусти родитеље. Прве дане нашег живота под истим кровом провео је тражећи посао. Упознао сам га с Освалдом, али Лаву се није допала могућност тесне сарадње с таквим човеком на једном од најнижих послова у грађевинској фирми. Једнако му није било ни до препродаје девиза, бензина из Румуније, кинеске свиле и техничке робе, или жена из Украјине, у Београду познатијих под називом руске плесачице. Другим речима, није долазило у обзир ни да се Лав бави неким од уносних послова, па према томе ни да се сам издржава. То сазнање, као и призори влажног плафона и огуљеног топлог пода изнајмљене кућице у Батајници, ојачали су тиштање његовог центра за тугу. Јадиковао је све ватреније и његова енергија почела је да хлапи: изостајао је са предавања и, услед одлуке родитеља да му засебни стан буде плаћен под условом лечења душе, невољно похађао психотерапију: „Непријатељи ме издржавају, почели су и да ме кљукају, па то је несносно! Кљукају”, понављао је и, кад је долазио себи, исмевао погрешну дијагнозу и неадекватне антидепресиве којима је кљукан. При том је подругливо ширио пуначка уста и откривао зубе који су блештали од здравља. Мој отац је рано напустио мајку и мене и рано је умро: немам, нити могу да имам, ништа против њега, а против мајке још мање: ретко одлазим код ње у Пераст, у нашу негдашњу викендицу коју је отац изградио, а у коју се мајка последњих година сасвим преселила. За време распуста после мојих заосталих испита из друге године студија, она је помогла да окончам живот подстанара, мада је за то заслужан и Лав. Да сам могао да издржим његово бунило, не бих за летњих ферија молио мајку да наша породична кућа у Бачкој буде продата и да она од тога одвоји суму да купим било какав стан. Пред сам распуст ми се чинило да ћу издржати: Лавови дневни монолози били су још увек подношљиви. Ускоро се умерени дневни мир у нашој батајничкој кућици показао као залог лудила којем ћу присуствовати ноћу. Лековима какви би могли да намире пет солидних душевних болесника, он је одлагао дневну депресију за вечерње кошмаре који су се завршавали махнитим урлањем. Његова близина постала је изузетно опасна за моје душевно здравље. *Без душе је ово штио ѝричам.*² Ја сам се преселио у гарсоњеру на размеђи Новог Београда и Земунa, коју сам купио мајчиним новцем, и променио ванредне студије за редовне. Лав више није ишао на факултет, али је новцем својих „непријатеља” наставио да изнајмљује собе и разне психијатре. Престао сам да га виђам, а и с Освалдом сам се већ неко време једва

² Курзив у овој причи означава цитате из прозе Томаса Бернхарда.

подносио. Тако је било све док се Лав није преселио (а Освалд вратио) у Пераст. И једном и другом ме је просторна дистанца у ствари само приближила. Нешто пре тога, Освалд ми је рекао како је чуо да је Лав код неког приватног психијатра упознао „шест година старију, неразумно издашну девојку, звала се Валентина“, мада ју је понеко звао и Ваља. У жудњи за одвајањем од родитеља, за топлијом и подношљивијом климом, мањим гужвама и једноставнијим људима, Ваља ће излаз препознати у Лаву (и у Перасту!) и одлучити да њих двоје напусте свој родни град и одселе се у родни град њеног оца (у исти мах и родни град мог покојног оца!). Уселили су се у викендицу изграђену седамдесетих година (када је и мој покојни отац изградио своју перашку викендицу!) једним од оних кредита каквима је држава увелико упропаштавана (а какав је искористио и мој покојни отац!). Развој истих догађаја предвиђамо на више различитих начина: ако се размећемо исправном проценом, било би коректно да се сетимо и оних наших погрешних, бројнијих процена у вези са једном те истом ствари. Али, колико год да је лако (и пре свега бесмислено) тврдити да смо нешто предвидели, морам да кажем како ми је више пута пало на памет да Лавово кушање брачног живота у Перасту неће имати весео исход. Тако сам слутио пре свега зато што је он често критиковао идеју о путовању, посебно се изругујући путницима у градиће на топлим морима. (Цео Медитеран је називао просторном апологијом нагона и лениности, који нису плод хедонизма, већ недостатка избора.) За време свог последњег боравка у Перасту, том градићу на топлим мору, пуних пола сата сам у локалној гостионици чекао Лава и његову супругу. Међувреме сам убијао слушајући једноухог казивача. Хтео сам да га питам како је изгубио ухо, али сам се уплашио да он можда неће чути то питање. Није то једино од чега сам се том приликом у гостионици препао. Када је брачни пар стигао с кашњењем али без исприке, упознао сам и осмотрио Ваљу. Иако је ћутала, довољно речити били су њени тикови што су пратили гласно премишљање њеног супруга шта да у једној изгубљеној варошици ради човек толико згодан, бистар и осетљив као он, а да се не упропасти. Тада сам правилно наслутио да ће ускоро, потиштена његовим монолозима, Ваља избацити Лава из куће и посредно га уништити (мада нисам мислио да ће се он одмах затим и убити). С још већом сигурношћу и већом разметљивошћу нажалост, сада после његовог самоубиства, слутим да ће и Ваља убрзо сасвим излудети. Тешко да жена одавно начетог душевног здравља може да издржи спрегу гриже савести и лоше енергије, коју је Ваља црпла из свакодневних телефонских разговора са својим оцем (од ког су и она и покојни Лав зависили и који ју је на то радо подсећао) и из Лавових тирада и испада, и врло језгровитог исмевања Пераста: места где је она потражила спас. Лав је у њеном присуству често на папир стављао разлоге у корист њиховог брака и против њега, из свог и наводног Ваљиног угла: увек би се испоставило да она има много више мотива да се та веза одржи. У Ваљине разлоге, осим удаје за партнера лепшег и бистријег од себе, Лав је убрајао и живот с несебичним човеком. У сопствену несебичност уписивао је то што се само због ње преселио у варош каква је Пераст, у кућу човека попут њеног оца. Но ипак је признавао да док је Београд изразито непријатан, у Перасту нема ничега, па ни непријатности. Лавова осећања према варошици била су блажа од оних која је гајио према Београду, нарочито од оних која га спопадаху док смо шест

месеци делили стан. Мислим да је у свом родном граду пре свега био узрујан физичком близином својих „непријатеља, фанатичних малограђана“. Очигледно није имао појма да ће баш они платити његову сахрану, па чак и вајне путне трошкове неких шаљивих Пераштана (и можда Ришњана). А ако није избегао да га „непријатељи“ сахране, за утеху би му било што су уважили његову последњу вољу па га нису сахранили у Београду. На ноћном сточићу у једној од соба куће свог таста оставио је захтев општинским властима да буде покопан у Перасту: „...радије и овде него у граду из кога сам побегао за живота“. „Лажно непрегледна, узалудно многољудна средина, чију непрегледност граде модели из скучених средина. Двомилионска, а патријархална средина!“, тај парадокс Београда је често веселио и тиштао Лаву. „На Лавовој сахрани *чишао сам имена на гечјим тробовима!*“, када је Освалд то казао наједном смиреним гласом, ванбрачни синчић његове сестре бризнуо је у плач. То сам, са друге стране линије, могао јасно да чујем. Можда је Освалд кињио сестрића нехотимице, занесен причом о Лаву који се изругивао већином на рачун својих најближих; од осталих није толико зависио, па би их ретко и чуо и видео. То није важно: Лав је заиста био мој пријатељ, јер није злоупотребљавао познанство да би ми давао савете. (Можда је стварно истина да увек прво умире бољи човек.) Међутим, разјаснило ми се да су и монолози једна врста савета. Али Лаву сам захвалан, јер се сваки мој покушај да му кажем да сам *kandigai* за самоубицу одбијао управо о његове монологе. Захвалан сам му, јер сам стога и одустао од самоубиства: оно о чему се не говори, практично престаје да постоји и тоне у заборав. Кад сам напустио Пераст, на размишљање о самоубиству терала су ме једино сећања на мој некадашњи живот у Перасту: захвалан сам Лаву, јер да његових тирада није било, имао бих услова за размишљање о самоубиству о којем он није говорио. А не бих измолио, то јест изнудио, станчић од мајке. Када се Освалд вратио у Пераст, једном недељно ми је слао писмо у ком би, такође у форми монолога, огорчено описивао своје случајне сусрете с пријатељем који су се претварали у вишечасовне шетње и Лавове исцрпљујуће монологе о општој бескорисности, књижевности и породици, својој и жениној. По правилу их је окончавао словом о тасту, сазнавши да тај свакодневно телефонира кћерки и подбада је против њега, ког је сматрао паразитом. „У Перасту је неком ко воли да шета забаченим деловима града случајан сусрет с неким ко воли да шета забаченим деловима града неизбежан два до три пут дневно; предност великог града је што се такви случајни сусрети, ако узмемо сразмере, сведе на једном годишње до једном у пет стотина дана. То сазнање чак и ужасан град попут Београда у односу на Пераст чини неоодољивим“, писао ми је Освалд. Тирадно писмо не тражи одговор а таква су била Освалдова, као и Лавова писма, која су ми, додуше, стизала ређе. Па, њих двојица су се једва трпели, били су на ивици свађе коју су обојица избегавали. Посебно Освалд, који је у исти мах чешће размишљао о разлазу. За таква доконања Лав није имао времена: био је удубљен у своје проблеме. „Што на ум, то на друм“, било је углавном све што је Лав имао да каже о Освалду. Мада, довољно речит био је презир који је при том избијао и био потцртан његовим подсмехом лепим за око. За разлику од њега, Освалд се у писмима опширно жалио како се у малом месту није могуће ни честито разићи. „Из страха од самоће“, писао ми је Освалд, „у малим местима људи беже од конфликта

неупоредиво више него у великим. Зар ствари нису исувише бедне да би се исплатило остати у добрим односима по сваку цену? Човек који избегава свађе бесмислено је активан, баш као онај ко се у њих упушта." Док сам живео у Перасту, од своје двадесет и неке до своје двадесет и неке, трудио сам се да не мислим на све то да не бих уистину полудео; како бих понајвише избегао такве мисли, морао сам да одем из Пераста. Доцније су ми тај одлазак Освалдова писма из Пераста делом обесмислила. Она су чинила моју последњу везу са сећањима на детаље из Пераста. Попут Лава, Освалд је највише оптерећивао (нај)ближњег: једини људи с којима је Освалд желео да разговара били смо Лав и ја. Али, Освалд је желео да прича са неким, а Лав: да прича неком. Истина, и Освалд је у Перасту стекао беспоговорне слушаоце. Вративши се у родну варош и упутивши се на родбину, морао је да нађе још неког с ким би како-тако комуницирао. Изабрао је мајку, којој је одмах објаснио да не жели ни случајно да се врати икаквом послу, да је расположен једино да лешкари и чита и, у крајњем случају, шета пустим деловима плаже. Освалд јој је најчешће пребацивао да је његово тумарање светом привидно жива последица њених полних порива, што њега ослобађа сваке одговорности. Сматрао ју је одговорном а да никада не би саслушао њен одговор. Опомињао је да ће, ако она за сваку паузу за ручак у фабрици текстила „Јадран“ не дође кући и не спреми му штагод, он прецртати њено име на већ одштампаним позивницама за његову сахрану, „неминовну у овом или оном случају“. Описивао јој је те умрлице: црне, исписане љубичастим свечаним фонтом. Али ниједну јој није показао, те сумњам да је Освалд уопште одштампао умрлице за своју сахрану. За разлику од њега, Лав није марио ко ће посетити његов спровод: *ис-џрашвили су ѿа* само полусвесна супруга, мајка, отац, затим Освалд, Освалдова сестра, отац и мајка, две-три њене колегинице из фабрике, радници погребног завода и неколико доконих Пераштана (и можда Ришњана). Против одбојног и зато прикладног измотавања ове шачице лакрдијаша и ситних шићарџија негодовао је једино Освалд, што мора да је изгледало комично, с обзиром на атлетску грађу заливских возача и Освалдов типски изглед све мршавијег и запуштенијег цвикераша. „Жао ми је што с Лавом нисам био у још бољим односима“, поново је зајецао Освалд у телефонску слушалицу: „И теби би, ако ти је остало имало душе, морало да буде жао што с Лавом ниси био у још бољим односима“, додао је. „Још бољим? Или још горим“, покушао сам да га мало умирим, у чему нећу успети. Рекао сам му и да нећу долазити да изјавим Лавовом оцу саучешће, и да то нећу учинити ни путем телеграма. Међутим, додао сам, можда ћу једанпут свратити у Пераст да се сретнем с њим, Освалдом, пошто то нисам успео за време свог последњег боравка у Перасту. Хтео сам да му помогнем да се осети корисним. За то је углавном било довољно саслушати неки његов вербални излив и онда му упутити коју обичну реч. За разлику од њега, Лав би и речи утехе, и поруге (ако би их уопште чуо) пропратио истим зловољним подсмехом. Изгледа да је у нашој дружини ипак Лав био мизантроп, а Освалд (иако би се то за њега пре рекло, јер је лајао у ширем луку) само изубијан једноличним искуством. (О себи да и не говорим: нити бих за то био способан.) Освалд је јадиковао за Лавом а, кад размислим, сигуран сам да Лав не би јадиковао за Освалдом; познавајући Освалда и Лава, нисам ни слутио да би смрт једног од њих икад могла да дирне оног другог. Па

ипак, Освалд је управо заплакао. Уз то, овај разочарани моралиста и мој пријатељ ипак је често сумњао у оно што заступа. Учинило ми се и да би, ако би се средио, Освалд одустао од избора самоубиства, па и од самоубиства као *сјоншаној чина очајника*. Одмах затим сам наслутио да ће тај чин на несрећу тешко избећи, јер му живот у Перасту неће дозволити да поради на себи. Видим да ми овде недостаје поштапалица какве су: *ћомислио сам, рекао сам, ћомислих, рекао сам себи*. Није ни важно: желим још само да кажем да је и мени, као и Освалду, жао Лава. Био је, кад се све сабере, несносан, али треба да буде ожаљен. Ово не толико због самоубиства колико због начина на који се убио. Ни свој последњи чин није успео да изведе по свом укусу и лиши га утицаја породице, своје и женине, и мора: свега оног што је највише мрзео. Речи „Лав се удавио у перашкој пучини, до које је стигао чамцем свог таста“, биле су последње које сам чуо од Освалда.